

УДК 821.161.2 Матіяш

ЖАНРОВІ ОСОБЛИВОСТІ РІЗДВЯНОГО ОПОВІДАННЯ ДЗВІНКИ МАТІЯШ «РІЗДВО БРАТА ЗАЇКИ»

Вікторія Добродій

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
бульвар Тараса Шевченка, 14, м. Київ, 01601, Україна
vikadobrodiy@ukr.net

Стаття присвячена вивченню жанрових особливостей різдвяного оповідання Дзвінки Матіяш «Різдво брата Заїки», яке увійшло до збірки «13 різдвяних історій». Констатовано, що в останні десятиліття в українській літературі опубліковано велика кількість творів цього жанру, адресованих як дитячій аудиторії, так і дорослій. Відтак можна говорити про відновлення традиції написання різдвяних оповідань в українському літературному процесі. Однак їх вивчення ще й досі є переважно принагідним – такі твори аналізуються переважно у рецензіях та книжкових оглядах напередодні новорічних та різдвяних свят. Мета статті — аналіз твору Дзвінки Матіяш «Різдво брата Заїки», його стильових особливостей, своєрідності трансформації жанру різдвяного оповідання. Завдяки методу повільного читання та застосуванню філологічного методу дослідження художнього твору, авторка з'ясує художні особливості цього різдвяного оповідання, виокремлює його провідні ознаки, символічні образи. На основі проведеного аналізу запропоноване авторське формулювання поняття «філософсько-екзистенційне різдвяне оповідання», описані його провідні ознаки та складові. Це, зокрема, такі риси, як: композиція заснована на поєднанні різних точок зору, одна й та сама подія подається крізь бачення двох різних персонажів, а об'єднують їхні погляди символічні образи, які допомагають показати персонажів — як з боку, з погляду Іншого, так і зсередини, їхніми власними очима; кожен персонаж немов повторює свою версію події, а символічні образи, тісно пов'язані із тематикою різдвяного свята, утворюють систему символів та ідей, які розгортаються перед читачем. Крім того, уточнено жанрову специфіку різдвяного оповідання, функціонування різдвяної образності у сучасній українській літературі. Практичне значення дослідження пов'язується із осмисленням нового етапу розвитку жанру та його видавничих перспектив.

Ключові слова: різдвяне оповідання; Різдво; символ голосу; конфлікт; жанр.

Різдвяна тематика в українському літературному процесі актуалізована упродовж останніх кількох років. Традиційними для вітчизняних видавництв (зокрема «Видавництва Старого Лева» чи «Свічада») стали видання, презентовані до новорічно-різдвяних свят — як для дітей, так і для дорослих¹. З одного боку, вони охоплюють ті твори, які колись були опубліковані, з другого — це новонаписані тексти, які привертають увагу читачів, однак на них критика та літературознавці майже не звертають уваги. Так, у переддень новорічно-різдвяних свят з'являються критичні огляди, які радше презентують, що підготували видавці для читачів, містять поради, якій віковій категорії адресовані ці книги, аніж аналізують їхні жанрові особливості, тенденції розвитку

сучасного різдвяного оповідання в українській літературі, перспективи розвитку цього жанру та ін. (див., зокрема, статті В. Вздурської (2014), Х. Содомори (2014), М. Удуд (2017), І. Стельмах (2013)).

Для такої серйозної розмови вочевидь тільки книжкових оглядів недостатньо. Тому орієнтиром можуть стати праці Інни Буркут (2014), Світлани Ленської (2016), Наталії Шевчук (2001), Ольги Приймачук (2012), Лілії Богачевської (2007) та ін., у яких проаналізовані різні аспекти жанрових особливостей різдвяного оповідання у світовій та українській літературі. Утім, жанрове розмаїття сучасної малої прози загалом і різдвяного оповідання зокрема засвідчує, що наявні наукові праці на цьому етапі розвитку сучасної української літератури радше стосуються формулювання питань, аніж засвідчують остаточне їх розв'язання та систематизацію тієї великої кількості жанрових модифікацій різдвяного оповідання, яка щороку з'являється у вітчизняному літературному просторі. На жаль, дисертації та статті означених вище авторок були написані ще до того, як в українській літературі з'явилися видання на кшталт «13 різдвяних історій» чи «19 різдвяних історій», тому твори, що увійшли до цих збірок,

¹ Так, одне з них витримало кілька перевидань: «13 різдвяних історій» від «Видавництва Старого Лева» 2013 р. витримало три перевидання, а 2018 р. видавництво презентувало чергову книгу — «19 різдвяних історій», зібравши колектив нових авторів (зокрема до книги увійшли твори Катерини Бабкіної, Костянтина Москальця, Мар'яни Савки, Галини Вдовиченко, Богдана Жолдака, Мирослава Лаюка, Сергія Осоки, Маркіяна Прохаська та ін.). Це не тільки розширює тематику і проблематику сучасної української літератури, а й привертає увагу дослідників, урізноманітнює жанрову систему сучасної малої прози.

не проаналізовані дослідниками. Літературознавці (наприклад І Буркут (2014) чи О. Приймачук (2012)) виявили традиційні та новаторські прийоми в різдвяній новелі, національні інваріанти в ній, але вітчизняна література у 2010-х роках подарувала читачеві нові приклади творів на новорічно-різдвяну тематику, а отже, дослідження та систематизація цих явищ є актуальним аспектом у сучасному українському літературознавстві. Водночас це може стати темою дуже широкого дослідження — дисертації чи монографії, у якій би розглядалася еволюція різдвяного оповідання в історії української літератури: наприклад, від оповідань Олени Пчілки («Забавний вечір», «Збентежена вечеря»), Михайла Коцюбинського («Ялинка») — через рецепцію різдвяної тематики у так званий радянський період у творчості Миколи Хвильового («Люлілі»), Михайла Стельмаха («Щедрий вечір») — до відродження цієї теми в літературному процесі 1980–2010-х років (як-от у творчій практиці Юрія Винничука («У вічних полоні Різдва»), Сергія Жадана («Жовтий китайський джип») чи авторів, яких «Видавництво Старого Лева» запрошує до участі у збірках «13 різдвяних історій», «19 різдвяних історій»). Однак не менш актуальним є вивчення жанрових особливостей окремих художніх творів, присвячених різдвяній тематиці, адже це сприяє висвітленню жанрової специфіки різдвяного оповідання на конкретних прикладах. Розгляд жанрових особливостей творів дає змогу виокремити й дослідити становлення жанру різдвяного оповідання в сучасній літературі та сприяє розкриттю особливостей змалювання Різдва у вітчизняному письменстві на сучасному етапі його розвитку. У цьому полягає актуальність цієї статті.

Мета статті — аналіз твору Дзвінки Матіяш «Різдво брата Заїки», його стильових особливостей, своєрідності трансформації жанру різдвяного оповідання. Досягнення цієї мети може бути реалізоване завдяки а) послідовному аналізу тенденцій розвитку різдвяного оповідання в сучасній українській літературі та б) докладному аналізу жанрово-стильових особливостей різдвяного оповідання Дзвінки Матіяш «Різдво брата Заїки» і визначенню його жанрової модифікації. Ці завдання можуть бути досягнуті шляхом комплексного поєднання двох методологічних стратегій: систематизації зібраного матеріалу та філологічного аналізу, поєданого з методом повільного читання художнього твору Дзвінки Матіяш. Теоретико-методологічними засадами дослідження стануть праці Інни Буркут (2014), Ольги Приймачук (2012), Лілії Богачевської (2007), Оксани Єременко (2011), О. Савенко (2016), З. Лібмана (1982), а також праці зарубіжних учених, наприклад Дебори Томас (1982). Якщо українські дослідники звертаються до порівняльно-типологічного методу для того, щоб визначити спільні й відмінні риси різдвяного оповідання в англійській та українській прозі, то зарубіжні зосереджуються на вивченні

власне типологічних ознак жанру, системно аналізуючи цей жанр. Це дає їм можливість говорити про *seasonal fiction* (Дебора Томас) — сезонну белетристику, яка виходила з-під пера Ч. Діккенса упродовж 1850–1868 років і була присвячена не тільки різдвяним сюжетам, але й власне повчальній різдвяній історії та найтемнішим закуткам людської свідомості.

Справді, до якого б дослідження не звернулися науковці, провідними залишаються міркування про те, що жанровою моделлю для таких творів є «Різдвяна пісня у прозі» Чарльза Діккенса. Це, власне, дало можливість І. Буркут підготувати систематизовану та цілісну працю, присвячену типологічному порівнянню жанрових особливостей різдвяного оповідання в англійській, російській та українській літературах. Крім того, українські літературознавці розглядали й інші аспекти цього жанру. Так, С. Ленська зупинялася на вивченні особливостей трансформації різдвяної тематики в українській прозі 1920–1930-х років, змін ідеологічних орієнтирів і появи нових акцентів в усталеній тематиці різдвяного оповідання (2016). У дослідженнях Н. Шевчук наголошено на таких жанрових особливостях різдвяного оповідання, як міфо-ритуальні ініціації нового народження/відродження (чи їх очікування), ідентифікаційна темпоральна маркованість, міфопоетична доцентровість у моделюванні художнього простору, імітація автентичної (усної) трансмісії на письмі (2001, с. 15). Особливої уваги, на думку, наприклад, З. Лібмана, заслуговує переплетіння християнської тематики і проблематики та символіки в різдвяному оповіданні. А Л. Богачевська (2007) наголошує на тому, що вивчення різдвяного оповідання не можливе без аналізу сміхової культури, елементів гумору. До того ж увагу дослідників привертає наявність фантастичних елементів у такому жанрі, особливостей хронопоту, розгортання часу і своєрідність відтворення простору в різдвяному оповіданні. Однак у вище зазначених працях акцентуються окремі ознаки різдвяного оповідання. Найбільш систематизованим видається визначення цього жанру, сформульоване Н. Шевчук. Але навіть його можна доповнити й розширити завдяки ідеям І. Буркут, С. Ленської, З. Лібмана і подати визначення жанру різдвяної новели, наприклад, так:

Різдвяна новела — це невеликий за обсягом твір, у якому описуються події, пов'язані зі святкуванням Різдва чи свят новорічно-різдвяного циклу, а також наявні певні ознаки: міфологічна цілісність часу і простору, карнавальне перетворення Добра і Зла, фантастична чи містична трансформація часу, простору чи особистості, змалюваної у творі, народження нового часу / емоції, нового життя / нової людини / нової риси характеру в особистості та ін., національний колорит, етнографічні мотиви, наявність повчально-дидактичного компонента тощо. Ці ознаки жанру різдвяного оповідання у згаданих дослідженнях

(Н. Шевчук, І. Буркут, С. Ленської, З. Лібмана) описано як традиційні й типові для української та світової літератур. Безперечно, це неповний перелік ознак, але він дає можливість згрупувати твори, які видавництва презентують до початку новорічно-різдвяних свят і позиціонують як «затишне, тепле, радісне чи родинне читання» під час святкування дня Святого Миколая, Нового року або Різдва. Насамперед це класифікація за віковою ознакою: твори для дітей, підлітків і дорослої читацької аудиторії. Відповідно до цього можна говорити про вірші (І. Калинець (2006), І. Андрусак (2014) та ін.) про різдвяно-новорічні свята для дітей, казки та повісті для дітей, присвячені Новому року, Різду чи дню Святого Миколая (Кирпа, 2014; Дерманський, 2014; Матіяш, 2013, 2014), а також пригодницькі повісті, соціально-фантастичні новели, адресовані підліткам (Вздульська, 2013; Матіяш, Дз., 2014). Окрему групу становлять твори, адресовані дорослій читацькій аудиторії (Берк, 2017; Гербіш, 2014; Корній та ін., 2016, Лукашук, Горбачевська, 2017).

І якщо перші дві групи мають справді потужну традицію, пов'язану і з популярністю творів такої тематики наприкінці ХІХ — першій половині ХХ століття в українському літературному процесі, то третя група — це твори, які, по суті, з'явилися в останні кілька років. І їхня поява на книжкових полицях українських читачів знаменує не тільки зміну читацьких уподобань, але й повернення жанру різдвяного оповідання та появу нових жанрових модифікацій.

Цілком можливо, що цей процес має майже точну дату початку — грудень 2013 року, коли «Видавництво Старого Лева» презентувало збірку «13 різдвяних оповідань». Її ініціатором стала головний редактор видавництва Мар'яна Савка, яка запропонувала українським письменникам створити оповідання чи новели, у яких би ключовими подіями були Різдво чи новорічно-різдвяні свята. Мар'яна Савка зауважувала в анотації:

Тут реальність і містика, гумор та іронія, філософське осмислення буття і трепетне світло любові, яка є істинним поведирем, як Віфлеємська зірка — крізь темінь різдвяної ночі... Кожен написав якусь свою емоцію, і книга вийшла дуже багатогранна. Від такого сакралізованого Різдва, як скажімо, у Дзвінки Матіяш із братом-заїкою, який рятує маленьке кошеня у снігах, до абсолютного фантасмагоричної речі Лариси Денисенко, яка зіронізувала на тему того комерційного Різдва, яке заповонило всі наші ефіри і супермаркети. (2011)

Згодом «Видавництво Старого Лева» опублікувало додатковий наклад, а різдвяна тематика отримала, по суті, ще одне коло шанувальників — до дитячої та підліткової аудиторії додалася доросла. 2017 року книжкова полиця дорослих

поповнилася новими різдвяними виданнями, якот: «Мозаїка Різдва», арт-бук, спільний проект Христини Лукашук (письменниці та ілюстраторки) та Уляни Горбачевської (співачки та дослідниці народної пісні), який містить не тільки тексти пісень, вишукані ілюстрації, але й диск із піснями та колядками (2017); «Листи до Різдяного Діда» Дж. Р. Толкіна (2017), перекладне видання, яке доповнює знамениті твори письменника («Гобіт, або Туди й Назад», «Володар персня» та ін.); «Різдво з першими леді» видавництва «КМ-Букс», що презентує особливості святкування в колі дружин президентів (Берк, 2017).

Утім, цілісність і концептуальність «13 різдвяних історій» розширює коло жанрових модифікацій різдвяного оповідання, а отже, додає нових рис і ознак до дефініції «різдвяне оповідання». 13 авторів у збірці презентували твори спільної тематики, однак кожен із включених до збірки творів має унікальні риси. Зокрема, С. Жадан подав до збірки гумористичне різдвяне оповідання «Жовтий китайський джип», Маріанна Кіановська — соціально-психологічне різдвяне оповідання «Дік», Андрій Бондар — побутово-гумористичне різдвяне оповідання «Перше Різдво на віллі "СОВА"» та ін. Однак різдвяна історія, написана Дзвінкою Матіяш, вирізняється на тлі інших, презентованих у збірці. Письменниця підготувала до друку оповідання «Різдво брата Заїки» — короткий твір, у якому містичний і християнський мотиви трансформовані у філософсько-екзистенційний. Традиційну для різдвяного оповідання сюжетну колізію зміни Зла в людині на Добро в ній письменниця перетворює на лаконічну оповідь про вміння бути Ангелом і бачити ангельське в особистості. Оповідь має дві точки зору: брата Заїки та брата Захарії. Їхні дві історії, як і їхні два голоси, у творі звучать поперемінно, причому Дзвінка Матіяш включає голос одного персонажа в голос іншого. Так, твір розпочинається як розповідь від першої особи — брат Заїка розповідає про свої вчинки напередодні цього свята, про свій настрій:

Мені лячно було ступати на цей непорушний ще ніким сніг і залишати на ньому сліди від чобіт, тож я роззувся, взяв у руки свої старенькі чоботи і ступив на різдвяний засніжений лід. Моє серце переповнювала радість — якби вмів співати, я би співав. (2011, с. 6)

Важливою частиною цього «голосу» брата Заїки є його спогади про святкування Різдва в родинному колі — з мамою («Удома ми сідали за різдвяну вечерю...» (2011, с. 7)), відвідування церкви, виставлення свічки та отримання медових яблук. Авторка мінімально і стисло описує власне дію — вихід на вулицю, сміх на річці навпроти різдвяного сонця, порятунок маленького котика. Натомість спогади і монолог персонажа, поданий до того ж без лапок, стають цілісним

текстом, який сприймається читачем як реальність. У нього вламається голос брата Захарії, що не тільки картає брата Заїку за брехню, ледарство, але й за те, що той голодний («Не міг ти весь день по ріці ходити босий, ти би собі ноги відморозив. Недобре брехати у різдво, брате Заїко. Та я ніяк не каратиму тебе, бо ти сам себе покарав, бо ж пропустив обід, і вечерю» (2011, с. 8–9).

Контраст між відчуттями й емоціями брата Заїки та прозаїчним вичитуванням брата Захарії загострює протиставлення двох різних вимірів Різдва — святково-урочистого, такого, яке хочеться славити на увесь голос, та прозаїчного, такого, що обертається довкола хатніх проблем і готування святкової вечері. У Різдвяного свята немов два голоси:

— один, заснований на співі, що переповнює серце брата Заїки, на його спогаді, який тримає нитку емоцій від Різдва із мамою до сьогодення сприйняття свята уже дорослим чоловіком;

— другий голос Різдва — побутовий, приземлений, хатній. Це голос брата Захарії, який відділяє святково-урочисте сприйняття різдвяного свята та повертає читача до побутового його трактування.

Обидва голоси немов зламуються в діалозі, який можна назвати композиційним центром твору — це розмова двох братів на кухні монастиря. Вона виписана не в традиційний спосіб — із виділенням голосів у різних рядках, а навпаки, це цілісний абзац, у якому голос брата Заїки фактично не звучить, авторка озвучує тільки репліки брата Захарії — докірливі та із вичитувальною інтонацією:

Що це у тебе в кишені, брате Заїко? Ти приніс kota із річки? Ти ж знаєш, що я не люблю котів на кухні, бо вони всюди лізуть. Та й не дозволено тримати тварин у стінах монастиря. Монастир — то святе місце, брате Заїко. (2011, с. 9)

Розділені на початку твору, у діалозі голоси двох персонажів сплітаються, іще виразнішим стає контраст між наївним світобаченням і світосприйняттям брата Заїки та прагматичним і приземленим брата Захарії. Та вповні їхній внутрішній діалог відбувається тоді, коли настає світанок нового дня. Виконаний уночі гімн Різдва перед засіяним зорями небом руйнує всю прозаїчність і приземленість цього свята. Знову авторка надає право голосу брату Заїці:

Коли я домив посуд, було вже близько півночі, котеня мирно спало, посопуючи, у мене в кишені, а я не знав, що мені тепер робити. Тривожити його я не хотів, але не міг з ним піти до себе в келію і залишити на кухні теж не міг. Я вийшов надвір, засіяне зорями небо співало гімн Різдва, кожна зоря співала.

Я підвів голову і також почав співати, хоча у мене зовсім не було голосу... (2011, с. 10)

Перехід від прозаїчного до містичного в новелі не тільки переключає увагу читача, але й змінює сприйняття свята. Тим більше вражаючим є фінал твору. Три абзаци, які різко контрастують із довгими і розлогими попередніми, описують три погляди на свято і святковий ранок.

Перший — брата Захарії. Він складається зі стримано описового речення: «Коли наступного ранку брат Захарія зібрався йти до дровитні по дрова, він побачив, що кухонні двері не замкнені» (2011, с. 10). Далі — речення-докору, монологу персонажа: «Заїка не здогадався замкнути. Та й як він міг здогадатися, коли він простих речей не розуміє. Усе свято на річці протинявся, ще й kota притягнув із собою... Треба було йому сказати про двері, та він би все одно забув...» (2011, с. 10–11). У реченні є ключовий вислів — «простих речей не розуміє», а отже, не бачить, не відчуває, на думку прагматичного брата Захарії.

Другий абзац — суто описовий. У ньому предметний світ і пейзажна картина постають як звична і незвична картина для брата Захарії:

Вийшовши на двір, брат Захарія сахнувся й остовпів, бо посеред двору стояв ангел у білосніжній одежі, весь освітлений ніжним світлом. Брат Захарія закрити очі рукою і вже хотів було впасти на землю на коліна. (2011, с. 11).

Означене в попередньому абзаці «вміння бачити / невміння бачити» набуває нового семантичного відтінку — брат Захарія «бачить» справжнє різдвяне диво, ангела, осяяного світлом. Чи ж справді він може бачити те, що приступне звичайній людині тільки в різдвяний ранок чи в особливо святкові дні? Відповідь на це — фінал і третій абзац різдвяного оповідання Дзвінки Матіяш. І починається він із голосу.

«Який же гарний ранок сьогодні, брате Захаріє. Весь світ Різдво святкує», — почув він знайомий голос і обережно відтулив долоню від очей. То був не ангел, а босий брат Заїка у чорному підряснику. Він усміхався до брата Захарії своєю дурнуватою усмішкою, а з кишені у нього стирчала руда голівка кошеняти. (2011, с. 11)

Голос брата Заїки перетворюється на сприйняття реальності та повертає читача і брата Захарію до реальності, у якій брат Заїка має «дурнувату усмішку», а насправді — дивовижний дар бачити те, чого не бачать інші.

Із традиційних ознак різдвяного оповідання, які були виокремлені на початку статті, у новелі Дзвінки Матіяш залишилося небагато:

— це насамперед міфологічна цілісність часу і простору — день і ніч перед Різдом і різдвяний ранок, які у творі стиснуті гранично можливо;

— перетворення — але не Зла на Добро, а опис перетворення як уміння бачити світ незатуманеним щирим поглядом. Наділений цією властивістю той, кого іронічно сприймають світ і брат Захарія, — брат Заїка;

— етнографічні та дидактичні мотиви фактично відсутні у творі, бо поступаються місцем філософським;

— казкові та фантастичні перетворення також відсутні, замінені на екзистенційно-філософські.

Крім того, конфлікт між Добром і Злом, типовий для різдвяного оповідання, трансформований. На позір видається, що йдеться про побутовий конфлікт — брат Захарія приструнчує брата Заїку, напучує і закликає до слухняності й допомоги, але образ голосу у творі, різдвяного співу, що на початку видається тільки невеличкою художньою деталлю, переростає в концептуальну картину — уміння/невміння чути або бачити те, що не видиме оку, зате видиме серцю і душі.

Власне, заміщення приземлено-побутової реальності філософським контекстом (брат Захарія не просто вичитує Заїку, він насамперед його не чує, не розуміє Іншого) змінює акценти у цьому творі і надає описаному конфліктові філософського контексту. Можна навіть говорити про екзистенційний вимір цього філософського конфлікту. Адже у творі виразно протиставляються персонажі, вони — як віддзеркалення один одного: балакучий Захарія, який не чує і не відчуває Іншого, свого брата у Христі Заїку, мовчазний, але з промовистим серцем, даром бачити і чути Іншого та увесь світ Заїка. Тому оповідання «Різдво брата Заїки» цілком можна класифікувати як філософсько-екзистенційне різдвяне оповідання. Різдво у такому типі творів стає тим часом, коли проявляються справжні чуття особистості і людині дарується можливість побачити справжнє, відрізнити його від несправжнього.

Цікаво, що в цьому творі безліч інтертекстуальних перегуків із а) «Різдвяною піснею у прозі» Ч. Діккенса, б) традиціями різдвяного співу в християнстві та у фольклорі, в) фольклорними переказами про те, що тварини розмовляють на Різдво, як і з народними традиціями годувати тварин у ніч перед Різдом та ін. Вони увиразнюють загальну ідею твору, доповнюючи в уяві читача історію про вміння/невміння чути Іншого образними та символічними паралелями, а відтак, розширюють горизонти можливої читацької рецепції та інтерпретації цього художнього твору.

Варто наголосити ще й на тому, що у творі Дзвінки Матіяш цікаво переплітаються реальність і символічні картини: вони не створюються як паралельні світи, навпаки — немов виростають одна з одної та перемешуються, як думки й емоції в міркуваннях і відчуттях людини. Це досягається передусім завдяки концептуальному

образу голосу та способами його презентації в тексті.

Голос у цьому різдвяному оповіданні — це:

а) внутрішній голос брата Заїки, який представлений як невласне пряма мова, тому твір набуває ознак сповідальності, до того ж значну частину займають спогади про святкування Різдва в дитинстві, що теж передані як невласне пряма мова;

б) голос брата Захарії, виокремлений за всіма правилами прямої мови, а тому фактично наголошений у тексті, але його внутрішній голос не «звучить» у творі, описані його думки, а отже, неначе мовчить його справжнє «я»;

в) голос Різдва, який чує винятково брат Заїка; у першому епізоді на голос Різдва він відгукується піснею, а наприкінці твору — «засіяне зорями небо співало гімн Різдва, кожна зоря співала» (2011, с. 10).

Пронизуючи весь твір, голос Різдва стає концептуальним, довкола нього, власне, й розгортається важлива колізія: є ті, хто чує голос Різдва, й ті, що не здатні його почути за своїми мирськими приземленими справами. Це лише увиразнює філософсько-екзистенційний конфлікт твору. Як, до речі, й біблійна символіка імені Захарія. Це один із пророків, який жив і пророкував у Єрусалимі в 520–518 роках до Різдва Христового та передвіщав розп'яття Христа. Цьому імені людини, яка вмела бачити і чути майбутнє, а також говорити про нього, у творі протиставлено ім'я іншого брата — Заїки, тобто людини, яка не може правильно і гарно вимовити слова.

Отже, контраст, протиставлення, концептуальні образи (наприклад образ голосу і пісні) надають наївному сюжету філософської глибини, а традиційному різдвяному оповіданню — іншого ідейного виміру.

У контексті цього дослідження можна говорити про існування серед розмаїття жанрових модифікацій різдвяного оповідання окремої жанрової моделі — різдвяного філософсько-екзистенційного оповідання. Це такий художній твір, композиція якого заснована на поєднанні різних точок зору, одна й та сама подія подається крізь бачення двох різних персонажів, а об'єднують їхні погляди символічні образи, які допомагають показати персонажів — як з боку, з погляду Іншого, так і зсередини, їхніми власними очима. У філософсько-екзистенційному різдвяному оповіданні кожен персонаж немов повторює свою версію події, а символічні образи, тісно пов'язані з тематикою різдвяного свята, утворюють цілісне коло символічних значень та ідей, які розгортаються перед читачем.

Така жанрова модифікація різдвяної новели, вочевидь, може бути поширеною в українській літературі — з огляду на те, що адресована дорослій читацькій аудиторії. Особливий світ, створений у такому типі різдвяного оповідання, переосмислює внутрішній світ і внутрішній стан

особистості. Й автор отримує можливість апелювати не стільки до дидактичного складника твору, скільки до філософських і символічних узагальнень, актуальних і для підліткової, і для дорослої читацької аудиторії, а це розширює горизонти існування жанру різдвяного оповідання в просторі сучасної української літератури.

Покликання

- 12 книжок під ялинку від українських видавців (2013, 25 грудня). *Читомо*. Отримано з <http://archive.chytomo.com/news/12-knizhok-pid-yalynku-vid-ukraiinskikh-vidavciv>
- Андрусак, І. (2014). Зайчикове Різдво. Київ: Фонтан казок.
- Берк, К. Х. (2017). Різдво з першими леді. Київ: КМ-Букс.
- Богачевська, Л. (2007). *Чарлз Діккенс і українська література: проблеми рецензії і типології* (Автореферат дисертації кандидата філологічних наук, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, Україна).
- Буркут, І. (2014). *Різдвяне оповідання та його національні інваріанти (на матеріалі англійської, російської та української літератур XIX ст.)* (Автореферат дисертації кандидата філологічних наук, Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка, Київ, Україна).
- Вздутьська, В. (2013). *Верхівіст*. Київ: Грані-Т.
- Вздутьська, В. (2014, 10 січня). Ангели, люди, Тунгуські метеорити. *Літакцент*. Отримано з <http://litakcent.com/2014/01/10/anhely-ljudy-tunhuski-meteority>
- Гербіш, Н. (2014). Одного разу на Різдво. Львів: Видавництво Старого Лева.
- Дерманський, С. (2014). *Крамничка тітоньки Мальви*. Львів: Видавництво Старого Лева.
- Єременко, О. (2011). Триптих «різдвяників» від Б.-І. Антонича. *Українська література в загальноосвітній школі*, 12, 25–27.
- Калинець, І. (2006). *Вертеп маленького хлопчика*. Львів: Сполом.
- Кирпа, Г. (Упор.). (2014). Від Миколая до Різдва. Київ: Рідна мова.
- Корній, Дара та ін. (2016). *Львів. Смаколики. Різдво*. Харків: КСД.
- Ленська, С. (2016). Трансформація різдвяної семантики як засіб художнього моделювання антисвіту в українській малій прозі ХХ ст. *Філологічний дискурс*, 3, 59–70.
- Лібман, З. (1982). *Чарлз Діккенс. Життя і творчість*. Київ: Дніпро.
- Лукашук, Х., & Горбачевська, У. (2017). *Мозаїка Різдва*. Дрогобич, Коло.
- Матіяш, Б. (2013). *Казки Різдва. Книга перша*. Львів: Видавництво Старого Лева.
- Матіяш, Б. (2014). *Казки Різдва. Книга друга*. Львів: Видавництво Старого Лева.
- Матіяш, Дз. (2011). Різдво брата Заїки. У М. Савка (Упор.), *13 різдвяних історій* (с. 5–11). Львів: Видавництво Старого Лева.
- Матіяш, Дз. (2014). День Сніговика. Брустурів: Discursus.
- Приймачук, О. (2012). Міфопоетика різдвяних оповідань (Чарлз Діккенс і українська література). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Сер. Літературознавство*, 34, 298–309.
- Савенко, О. (2016). Трансформація різдвяного сюжету в декламації Памва Беринди. *Слово і час*, 1, 76–79.
- Савка, М. (Упор.). (2011). *13 різдвяних історій*. Львів: Видавництво Старого Лева.
- Содомора, Х. (2014, 31 грудня). 12 свіжих книжок під ялинку про Різдво, сніг і дива. *Видавництво Старого Лева*. Отримано з <https://starylev.com.ua/news/12-svizhyh-knyzhok-pid-yalynku-pro-rizdvo-snig-i-diva>
- Стельмах, І. (2013, 26 грудня). «13 різдвяних історій»: смішних, побутових і сакральних. *Видавництво Старого Лева*. Отримано з <https://starylev.com.ua/news/13-rizdvanyih-istoriy-smishnyh-pobutovyh-i-sakralnyh>
- Толкін, Дж. Р. (2017). *Листи до Різдвяного Діда*. Київ: Астролябія.

- Удуд, М. (2017, 19 січня). Свято триває: 5 українських видавництв розповідають про різдвяні книжки. *Yakabu.ua*. Отримано з <https://blog.yakaboo.ua/svyato-tryvaye-5-ukrayinskykh-vydavnytstv-rozpovidayut-pro-rizdvanyi-knyzhky>
- Шевчук, Н. (2001). *«Різдвяні оповіді» Ч. Діккенса у хронотопно-типологічних зв'язках* (Автореферат дисертації кандидата філологічних наук, Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, Україна).
- Thomas, D. (1982). *Dickens and the Short Story*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press. <https://doi.org/10.9783/9781512808889>

References (translated and transliterated)

- 12 knyzhok pid yalynku vid ukrainykykh vydavtsiv [12 Books under the Christmas-tree from Ukrainian Publishers]. (2013, December 25). *Chytomo*. Retrieved from <http://archive.chytomo.com/news/12-knizhok-pid-yalynku-vid-ukraiinskikh-vidavciv>
- Andrusiak, I. (2014). *Zaichykovе Rizdvo* [Bunny's Christmas]. Kyiv: Fontan kazok.
- Berk, K. Kh. (2017). *Rizdvo z pershymy ledi* [Christmas with the First Ladies]. Kyiv: KM-BUKS.
- Bohachevska, L. O. (2007). *Charlz Dikpens i ukrainska literatura: problemy retseptii i typpolohii* [Charles Dickens and Ukrainian Literature: Problems of Reception and Typology]. (Abstract of doctoral dissertation, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil, Ukraine).
- Burkut, I. S. (2014). *Rizdviane opovidannia ta yoho natsionalni invarianty (na materialii anhliiskoi, rosiiskoi ta ukrainskoi literatur XIX st.)* [Christmas story and its national invariants (based on the material of the 19th century English, Russian and Ukrainian literatures)]. (Abstract of doctoral dissertation, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine).
- Dermanskyi, S. (2014). *Kramnychka titonky Malvy* [Malva's Aunt's Store]. Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva.
- Herbish, N. (2014). *Odnoho razu na Rizdvo* [Once During Christmas]. Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva.
- Kalynets, I. (2006). *Vertep malenkoho khlopchyka* [The Puppet Show of the Nativity for Little Boy's]. Lviv: Spolom.
- Kornii, D., et al. (2016). *Lviv. Smakolyky. Rizdvo* [Lviv. Goodies. Christmas]. Kharkiv: KSD.
- Kyrpa, H. (Ed.). (2014). *Vid Mykolaia do Rizdva* [From St. Nicholas's holiday to Christmas]. Kyiv: Ridna Mova.
- Lenska, S. (2016). *Transformatsiia rizdvianoi semantyky yak zasib khudozhnoho modeliuвання antysvitu v ukrainskii malii prozi XX st.* [Transformation of Christmas Semantics as a Means of Artistic Modeling of Antiworld in the Ukrainian Little Prose of the 20th century]. *Filolohichni dyskurs*, 3, 59–70.
- Libman, Z. Ya. (1982). *Charlz Dikpens. Zhyttia i tvorchist* [Charles Dickens. Life and Creativity]. Kyiv: Dnipro.
- Lukashchuk, Kh., & Horbachevska, U. (2017). *Mozaiка Rizdva* [Christmas Mosaic]. Drohobych: Коло.
- Matiash, B. (2013). *Kazky Rizdva: knyha persha* [Christmas Tales: The first book]. Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva.
- Matiash, B. (2014). *Kazky Rizdva: knyha druha* [Christmas Tales: The second book]. Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva.
- Matiash, Dz. (2011). *Rizdvo brata Zaiky* [Brother Stutterer's Christmas]. In M. Savka (Ed.), *13 rizdvanykh istorii* [13 Christmas Stories] (pp. 5–11). Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva.
- Matiash, Dz. (2014). *Den Snihovyka* [Snowman's Day]. Brusturiv: Discursus.
- Prymachuk, O. (2012). *Mifopoetyka rizdvanykh opovidan (Charlz Dikpens i ukrainska literatura)* [The Mythopoetics of Christmas Stories (Charles Dickens and Ukrainian Literature)]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. Volodymyra Hnatiuka. Literaturoznavstvo*, 34, 298–309.
- Savenko, O. (2016). *Transformatsiia rizdvianoho siuzhetu v deklaratsii Pamva Beryndy* [Transformation of the Christmas Plot in the Recitation of Pamvo Berynda]. *Slovo i chas*, 1, 76–79.
- Savka, M. (Ed.). (2011). *13 rizdvanykh istorii* [13 Christmas Stories]. Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva.
- Shevchuk, N. (2001). *«Rizdviani opovidi» Ch. Dikpens u khronotopno-typpolohichnykh zviyazkakh* [Christmas Books by Charles Dickens in its chronotopos typological connections]. (Abstract

- of doctoral dissertation, Lviv Ivan Franko National University, Lviv, Ukraine).
- Sodomora, Kh. (2014, December 31). 12 svizhykh knyzhok pid yalynku pro Rizdvo, snih i dyva [12 Books under the Christmas-tree about Christmas, Snow and Miracles]. *Vydavnytstvo Staroho Leva*. Retrieved from <https://starylev.com.ua/news/12-svizhyh-knyzhok-pid-yalynku-pro-rizdvo-snih-i-dyva>
- Stelmakh, I. (2013, December 26). 13 rizdvianykh istorii: smishnykh, pobutovykh i sakralnykh [13 Christmas Stories: Funny, Domestic and Sacred]. *Vydavnytstvo Staroho Leva*. Retrieved from <https://starylev.com.ua/news/13-rizdvianykh-istoriy-smishnyh-pobutovyh-i-sakralnyh>
- Thomas, D. (1982). *Dickens and the Short Story*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press. <https://doi.org/10.9783/9781512808889>
- Tolkien, J. R. R. (2017). *Lysty do Rizdvianoho Dida* [Letters to the Father Christmas]. Kyiv: Astroliabii.
- Udud, M. (2017, January 19). Sviato tryvaie: 5 ukrainskykh vydavnytstv rozpovidaiut pro rizdviani knyzhky [The Holiday Continues: 5 Ukrainian Publishing Houses Tell about Christmas Books]. *Yakaboo.ua*. Retrieved from <https://blog.yakaboo.ua/svyato-tryvaie-5-ukrayinskykh-vidavnytstv-rozpovidaiut-pro-rizdviani-knyzhky>
- Vzdulska, V. (2013). *Vertykhvist* [The One Who Twists His Tail]. Kyiv: Hrani-T.
- Vzdulska, V. (2014, January 10). Anhely, liudy, tunhuski meteoryty [Angels, People, Tungus Meteorites]. *LitAktsent*. Retrieved from <http://litakcent.com/2014/01/10/anhely-ljudy-tunhuski-meteoryty>
- Yeremenko, O. (2011). Tryptykh «rizdvianykh» vid B.-I. Antonycha [Christmas-triptych from B.-I. Antonych]. *Ukrainska literatura v zahalnoosvitnii shkoli*, 12, 25–27.

GENRE PECULIARITIES OF THE CHRISTMAS STORY “BROTHER STUTTERER’S CHRISTMAS” BY DZVINKA MATIIASH

Viktoriia Dobrodii

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

The Subject of the Study are the genre peculiarities of the Christmas story “Brother Stutterer’s Christmas” from collection “13 Christmas stories”. It is stated that a huge amount of the works of this genre have been published, having children and adults as their target audience. Thus, it may be regarded as the resumption of a tradition of writing Christmas stories in Ukrainian literary process. But the problem is that studying those stories remains mainly unsustainable — as a rule these works are analyzed in book and other kind of reviews close to Christmas and New Year holidays. The Aim of the Study is analysis of the Christmas story “Brother Stutterer’s Christmas”, its stylistic peculiarities, specialty of genre transformation. Research methodology is presented by close reading as well as the philological method of studying of a work of fiction, so the author investigates the stylistic dominants and literary peculiarities of this Christmas novel, defining its specific characteristics as well as the symbolic figures. The Results and Originality of the Study are: the notion of «philosophic and existential Christmas story», its key features and constituent parts. These features provide for the composition based on the combination of the two different points of view. The same event is presented through perspectives of the two different characters, with their views being brought together by symbolic figures — both from outside (from the other person’s perspective) and inside (in their own eyes). Every character as if repeats his own version of events, while symbolic figures, closely connected with Christmas theme, create a symbolic tunnel of notions and ideas, which unfold before the reader. Moreover, the author refines the genre specific nature of a Christmas story, the functioning of Christmas imagery in modern Ukrainian literature. The practical significance is connected with understanding the new stage of genre’s evolution and its publishing prospects.

Keywords: Christmas story; Christmas; the symbol of voice; conflict; genre.

ЖАНРОВЫЕ ОСОБЕННОСТИ РОЖДЕСТВЕННОГО РАССКАЗА ДЗВИНКИ МАТИЯШ «РОЖДЕСТВО БРАТА ЗАИКИ»

Виктория Добродий

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Украина

Статья посвящена изучению жанровых особенностей рождественского рассказа Дзвинки Матияш «Рождество брата Заики», которое вошло в сборник «13 рождественских историй». Констатируется, что в последние десятилетия в украинской литературе опубликовано большое количество произведений этого жанра, адресованных как детской аудитории, так и взрослой. Таким образом можно говорить о восстановлении традиции написания рассказов в украинском литературном процессе. Однако их изучение до сих пор является преимущественно несистематичным – такие произведения анализируются прежде всего в рецензиях и книжных обзорах накануне новогодних и рождественских праздников. Целью статьи является анализ рассказа Дзвинки Матияш

«Рождество брата Заики», его стиливых особенностей, своеобразности трансформации жанра рождественского рассказа. Благодаря методу медленного чтения и филологическому методу исследования художественного произведения, автор выясняет стиливые доминанты и художественные особенности этого рождественского рассказа, выделяет ее ведущие признаки, символические образы. На основе проведенного анализа предложена авторская формулировка понятия «философско-экзистенциальный рождественский рассказ», описаны его ведущие признаки и составляющие. Это, в частности, такие черты, как: композиция основана на сочетании двух разных точек зрения, одно и та же событие подается через видение двух различных персонажей, а объединяют их взгляды символические образы, которые помогают показать персонажей — как с точки зрения другого, так и изнутри, каждый персонаж словно повторяет свою версию произошедшего, а символические образы, тесно, связанные с тематикой рождественского праздника, образуют символический туннель значений и идей, которые разворачиваются перед читателем. Кроме того, уточняется жанровая специфика рождественского рассказа, функционирование рождественской образности в современной украинской литературе. Практическое значение исследования связывается с осмыслением нового этапа развития жанра и его издательских перспектив.

Ключевые слова: рождественский рассказ; Рождество; символ голоса; конфликт; жанр.

Стаття надійшла до редколегії 09.12.2018